

Személynévadás Pápán a XIX. században

Ezzel a címmel készítettem diplomadolgozatomat a Károli Gáspár Református Egyetem magyar szakán, Dr. Hajdú Mihály egyetemi docens vezetésével és lelkiismeretes tanácsadásával.

Bár Pápa nem a szülővárosom, a dolgozat témájának kiválasztásában személyes kötődések játszottak szerepet. Családommal több mint tíz éve élek ebben a kisvárosban, amely a XIX. század során élte szellemi és kulturális virágkorát, ekkor lett a Dunántúl Athénja. Bár ez a korszak történetileg eléggé feldolgozott, névtani vonatkozásai azonban eddig feltáratlanok maradtak. Erre vállalkoztam az összegyűjtött 8404 adat segítségével. Dolgozatomat hat fejezetre osztottam fel. A bevezetést követően az anyakönyvek részletes ismertetése következik, majd a város történetét, társadalmi, felekezeti megoszlását feldolgozó rész. Vizsgálatom tárgyául három, egymástól harmincévnyire lévő hatéves időszakot választottam; 1810–1816-ot, 1840–1846-ot és 1870–1876-ot.

A dolgozat törzsét az adatok elemzése alkotja. Az adatok feldolgozásakor tulajdonképpen három csoportosítási szempontot egyesítettem, annak érdekében, hogy az anyaggal kapcsolatos kérdéseimre választ kapjak. A gyakoriságot, a nevek eredetének vizsgálatát, és az egyházi hatás érvényesülését ötvöztem egybe. Először is azt szerettem volna megtudni, melyek az egyes felekezetek leggyakoribb női és férfi nevei. Ezzel foglalkozik a fejezetek első része.

A fejezetek további részei a nevek eredetét kutatják. Az anyakönyvvezetés a XIX. század folyamán az egész országban az egyház keretein belül folyt. Az egyház hatása tehát mindenképpen megmutatkozott a névadásban is. A másik fő szempont így az lett, van-e különbség az egyes felekezeteken belül a névválasztásban, a gyülekezet tagjai mennyire ragaszkodnak a szentírási eredetű nevekhez, és a katolikusokban mennyire él és hat elevenen a mártírok és a szentek tisztelete. A mártírológiumi névadást sajnos nem lehet teljes bizonyossággal elválasztani a bibliai eredetű nevektől, mivel több név mindkét szempontból nagy tiszteletnek örvendő. Ezeknél a neveknél a bibliai eredetet elsődlegesnek tekintem, és ebbe a csoportba kerülnek.

A város lakosságának összetétele a századok során úgy alakult, hogy elég jelentős számú német nemzetiségű polgár települt ide. Hatásuk a névadásban is érezhető, ennek megfelelően a német eredetű nevek szintén külön csoportot alkotnak.

A reformkortól kezdve a magyar eredetű nevek újból reneszánszukat élték. Ez a folyamat a város névdivatjának alakulásában is megfigyelhető, bár elsősorban a férfinevek körében terjedt el sok magyar név.

A névanyag további részét általában három részre osztottam, LADÓ JÁNOS Magyar utónévkönyve alapján. E nevek legnagyobb része latin vagy görög eredetű, illetve, amelyeket egyik csoportba sem tudtam besorolni, természetyszerűleg az egyéb nevek kategóriájába kerültek. Ezeket az alfejezeteket csak akkor tüntet-

tem külön fel, ha volt olyan név, mely ide tartozott. Olykor a latin és görög eredetű nevek egy csoportnak tekintetem az adatok csekély száma miatt.

Az izraelita hitfelekezet anyakönyvei egészen más rendszerezést kívántak, ezért külön fejezet illeti meg őket, annak ellenére, hogy az anyag, az egész dolgozat adatmennyiségéhez képest csekély, mégis teljesen elüt a más vallásúak névadási szokásaitól. Ez esetben nem számolhatunk ugyanis mártírológiumi eredetű névadással, viszont francia eredetű nevekkel igen, amelyek más felekezetek körében egyáltalán nem fordulnak elő. A zsidók a többi egyházzal ellentétben nagyon hűek őszösvetségi eredetű személyneveikhez, ezért az osztályozási szempontokat is e csoporton belül alakítottam ki. Nagy segítségemre volt ebben SCHREIBERNÉ BERNÁTH LÍVIÁNAK a magyarországi zsidóság személynévadásával foglalkozó munkája.

A három év anyagát, amely rendelkezésemre áll az adatok csekély száma miatt egy egységként kezeltem dolgozatomban. Sajnálatos módon az izraelita felekezet anyakönyveinek első példányai a második világháború során elvesztek.

A XIX. századi anyakönyvek egy nagyon csekély részéhez a Veszprémi Levéltárban meglévő néhány másodpéldány révén jutottam. Bár a három teljes év anyaga melyhez hozzájutottam szorosan nem tartozik a kutatási területként kijelölt háromszor hat éves intervallumhoz, azonban annyira különleges névadási szokásokra hívja fel a figyelmet, hogy még így is értékes összehasonlítási alap a keresztyén felekezetekével.

A három év, melynek adatait feldolgoztam, 1848, 1858 és 1869. Az anyag elemzése során a férfi és a női nevekkel kapcsolatban is érdekes következtetésekre jutottam.

A férfiak esetében a német és héber eredetű nevek teszik ki a névanyag több mint 80%-át. A német neveket a XVIII. században a zsidó vallásúak egy rendelet nyomán kötelezően vették fel, ennek ellenére úgy tűnik, a XIX. században sem csökken sokat népszerűségük, legalábbis a nyugat-dunántúli mezővárosban nem. Ezeknél is érdekesebb azonban a héber eredetű nevek vizsgálata, e szerint a Pápán élő zsidók körében a legősibb nevek voltak a legnépszerűbbek. Ha ehhez még hozzávesszük azt az arányt, hogy az ekkor reneszánszukat élő magyar nevek közül csak kettőt találunk meg a névanyagban, azok együttes előfordulási aránya is csak 2,46% azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a férfiak esetében a névadás erőteljesen konzervatív volt, nem hódolt be a környezetében ható divatirányzatoknak.

A női neveknél az egész névanyag egy negyede becézett formában van lejegyezve. E formák legtöbbször a német és a francia nyelvből vették át. A becéző formák túlnyomó többsége viszont érdekes módon az *Anna* és *Erzsébet* héber nevekhez vezethető vissza. Ha az összes női név arányát megvizsgáljuk, szintén arra jutunk, hogy legtöbb név héber eredetű.

Kettős tendencia mutatkozik meg. Egyrészt már a férfiak esetében is feltűnő ragaszkodás a hagyományos nevekhez, másrészt a zsidó nemzet diaszpóra léte, amely által sokkal több idegen hatás érte a névadást is, mint a más felekezethez tartozókat. A német becéző formák gyakorisága annyira meglepő, mivel egész

térsegre jellemző az erőteljes német orientáltság. Külön érdekesség azonban, hogy bár francia eredetű név csak egy található az anyagban azonban a francia mint átadó nyelv milyen jelentős szerepet vállalt a névválasztásban. A sok becéző forma gyakoriságában feltételezésem szerint a zsidók társadalmi berendezkedésének hatása is érvényesül. A nőnek alárendelt szerep jutott a férfihoz képest, s talán ezért sem tartották fontosnak a teljes név bejegyzését. A névadás okai közül tehát legfontosabbnak tekinthető a hagyománytisztelet, és a különállás hangsúlyozása és néhány esetben a lassú asszimiláció érvényesülése, de ez inkább csak a vezetéknév magyarosításában mutatkozik meg.

A dolgozat utolsó fejezetében az eddigi nézőpontot megváltoztatva keresztmetszeti képet szerettem volna adni az egyes korszakokról. A keresztmetszeti kép felállításához újfajta csoportosítási szempontot alkalmaztam; MIZSER LAJOS: A keresztnevek néhány problémája, című előadása alapján, amely a III. Névtudományi Konferencián hangzott el¹.

Az egyes korszakokat áttekintve mindegyik csoportra jellemző példákat igyekeztem felsorakoztatni. Az imént tárgyalt izraelita hitfelekezet anyakönyveit ebbe az osztályozásba nem tudtam belevenni az adatgyűjtés eltérő volta miatt.

MIZSER LAJOS a keresztneveket nem eredetük, nem is gyakoriságuk, hanem szerepük szerint csoportosította. Öt ilyen csoportot különít el:

1. Szokásnév: ez esetben a megszokás, a gyakoriság a névadás alapja. Ezek a nevek évszázadokon át igen magas arányszámban szerepelnek, és általában nemzedékről nemzedékre öröklődnek.

2. Divatnév: azok a nevek tartoznak ide, amelyeket egy-egy történelmi, társadalmi esemény hoz felszínre. Ezek a nevek azelőtt általában egyáltalán nem ismertek. Népszerűségük nagy gyorsasággal emelkedik, aztán ugyanilyen gyorsan csökken.

3. Tiszteleti név: az újszülött nevét ilyenkor egy-egy már nem élő rokon, történelmi személyiség, illetve kedves barát, vagy barátnő neve után kapja.

4. Hagymánynév: Ez a fajta névadás elsősorban a XVII. századra jellemző, egyes családok valamilyen ma már ki nem deríthető oknál fogva makacsul ragaszkodnak egy-egy névhez.

5. Egyedi nevek: csaknem minden korszakban előfordulnak, de csak egyszer. Az egyetlenegyszer előforduló keresztnév a közösségben már önmagában identifikál².

A nevek szerep szerinti osztályozása, tulajdonképpen a névadás okait kutatja. Az okkeresés pedig mindig feltételezésekkel jár. Le kell szögezmem ezért előljáróban, hogy a feltevésekkel együtt jár a tévedés lehetősége is, illetve minden esetben számolni kell azzal, hogy egy névválasztásnál nagy valószínűséggel nemcsak egyetlen feltételezhető ok volt, hanem több szándék és elképzelés együtteseként

¹ A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1981. 62–63.o.

² MIZSER LAJOS: i.m. 62–63.o.

született meg egy adott elnevezés³. Az osztályozás szempontjai természetesen szubjektívek így elképzelhető, hogy egy név nemcsak egy kategóriába sorolható.

Nehezíti a dolgot, hogy az anyakönyvek adataiból sok esetben nem lehet meggyőződni a feltételezett okok bizonyosságáról, illetve hamisságáról.

A következőkben a névanyagot az egyes vizsgált időszakok szerint dolgozom fel.

1810–1816

A **szokásnevek**: ide tartoznak tulajdonképpen azok a nevek, amelyek a leggyakoribb keresztnévek közé tartoztak. Ha most nem tekintjük a felekezetek szerinti megoszlást, csak a nevek előfordulásának számát, akkor is a katolikus névadás a meghatározó, hiszen az anyag nagy részét ez az adatállomány teszi ki. A leggyakrabban előforduló női nevek 1810 és 1816 között, az *Anna*, az *Erzsébet*, a *Julianna*, a *Katalin* és a *Terézia*. Az *Annát* a protestánsok következetesen kerülik, viszont az *Erzsébet* és a *Julianna* náluk is szokásnév, a mártírológiumi eredetű *Katalin* és *Terézia* helyett ők a *Zsuzsannát*, a reformátusok pedig a *Zsófiát* favorizálják.

A férfiak szokásnevei még a nőkénél is egységesebb képet mutatnak, itt a *János*, a *Ferenc*, a *József*, az *István* és a *Mihály* a legkedveltebbek. Ezek közül egyedül a *Mihály* nem olyan gyakori a protestánsoknál, ők a *Sándort* jobban kedvelik.

A **divatnevek**: Ebben a korszakban viszonylag kevés divatnévvel találkozunk, azonban a század végére ezeknek az aránya is jelentős növekedést mutat. A katolikus anyakönyv szerint ilyenek a *Jakab*, a *Lőrinc*, a *Mátyás*, és az evangélikusoknál a német eredetű *Karl*. A reformátusoknál egyes ószövetségi eredetű nevek jönnek divatba, úgy mint *Ádám*, *Sámuel*, és *Gábor*, valamint a szláv eredetű *László*, amely a katolikusok esetében is mutat hasonló tendenciákat. A reformátusok által újra felfedezett ószövetségi neveket, és a német nemzetiségű evangélikusoknál meghonosodott nevet nem szükséges bővebben magyarázni. A katolikusoknál divatjukat élő *Jakab*, *Lőrinc* és *Mátyás* esetében kereshetjük esetleg a hangzásbeli idegenséget, újszerűséget, mint névválasztási okot. Női divatnév ebben az időszakban az *AnnaMária*, amely csak száz év múlva éli újra virágkorát és a *Cecília*, amely teljesen eltűnik a század közepére.

Tiszteleti név: itt kell megemlíteni BÜKY BÉLÁnak azt a megállapítását, hogy a névadások több mint 50%-ában nem azért adnak idegen nevet a szülők gyermeküknek, mert ezzel a modernség, a különlegesség, vagy az előkelőség előnyös hangulati jellegével akarják felruházni, hanem azért, mert egyszerűen valamelyik közeli ismerős nevét kapja az újszülött⁴.

³ Nyelvtudományi Értekezések 26. BÜKY BÉLA: A fővárosi keresztnévadás hatóerői. Akadémiai, Bp. 1961. 8.

⁴ BÜKY BÉLA: i.m. 28.

Sok esetben a névválasztást anyagi megfontolások is vezérlik. A keresztszülő sokszor vagyoniilag tehetős, társadalmi állását tekintve kiemelkedő egyén, akinek bőkezűségére nemcsak a keresztelekora, hanem később is, névnapok, illetve házasságkötés alkalmával lehet számítani. A keresztszülő jelentőségét így természetesen a névadás felkínálta lehetőséggel dokumentálják⁵.

Ugyanígy lehet a névválasztás oka a nagyszülő, a nagybácsi, vagy a nagynéni és még számtalan más lehetőség. Ezeket az okokat azonban az anyakönyvekből nem lehet kideríteni.

Történelmi személyiség iránti tiszteletből származó névadás két név esetében feltételezhető. Egyrészt az *Antal* név népszerűsége Eszterházy Antallal lehet kapcsolatban, aki a város földesura volt a Rákóczi-szabadságharc idején, és átállt a kurucok oldalára. A másik név a *József* a protestánsok körében, melyben esetleg szerepe lehetett a II. József iránti tiszteletnek, aki vallási türelmet hirdetett az évszázados üldözések után.

A **hagyománynevek**: majdnem minden harmadik újszülött apjának, vagy anyjának nevét kapja. A névöröklést sokkal nagyobb mértékben tapasztalhatjuk a fiúgyermekeknél, mint a leányoknál. Az is gyakran előfordul, hogy a szülő keresztnéve az újszülött második keresztnévében érvényesül. Ha egy családban több gyermek van, általában az elsőszülött neve egyezik meg gyakrabban a szülő nevével. Ez a szokás faluhelyen jobban elterjedt, mint a városokban, és egyes adatok szerint a reformátusok körében gyakrabban, mint a más felekezethez tartozók között. A római katolikusoknál főleg a keresztszülők neve hat a névadásra⁶.

A hagyománynevekre vonatkozóan konkrét adatokkal nem tudok szolgálni, mivel adatgyűjtésem során csak a különleges névadás esetében vizsgáltam a névöröklés tényét. Itt azonban nem fordult elő olyan gyakran, mint a hagyományos nevek esetében. A néhány alkalmat, amikor találkoztam ezzel a jelenséggel, a következő főbb típusokra osztottam fel:

A férfinevek között főleg a német eredetű nevek öröklődnek apáról fiúra. Például *Frantz*, *Karl* és *Johann* az evangélikus gyülekezetben, és *Maximilián*, *Vilhelmus* a katolikusoknál.

A női neveknél inkább a keresztanyától öröklött névre figyeltem fel, ilyenek a *Terézia* és *Zsófia* az evangélikusoknál és a *Johanna* a katolikusoknál.

Az ikrek névadásánál sokszor megfigyelhető, hogy a keresztszülők nevei közül választanak, vagy ha egyneműek az ikrek, az egyik a szülő, a másik a keresztszülő nevét kapja.

Egyedi nevek: számtalan egyedi név fordul elő ebben az időszakban. A katolikusoknál különleges hangzású, hosszú nevek ezek, mint *Baltazár*, *Benedek*, *Konstantin*, *Maximilián*, *Sebestyén*, *Silverius*. A reformátusok körében összesen három egyedi név fordul elő: az *Antal*, és a *Gábor*, ezek azonban a többi gyülekezetben gyakoribbak; illetve a *Zsigmond*, amely az evangélikusoknál csak egyszer, a katolikusoknál pedig nem fordul elő.

⁵ BÜKY BÉLA: i.m. 33.

⁶ BÜKY BÉLA: i.m. 33.

A női nevek között megtalálható egyedi nevek általában latin eredetűek, ilyen a *Klementína*, az *Anasztázia*, az *Eufrozina*, az *Alojzia*, az *Antónia*. Ezek a nevek többnyire a nemesség vagy az értelmiség körében fordultak elő.

Összegezve a század első felének névadására jellemző, a nagyfokú hagyománytiszteltet, értve ez alatt a mártírológiumi és szentírási eredetű nevek nagy kedveltségét, valamint az egyedi nevek alacsony számát. A különleges nevek főleg a katolikusok körében fordulnak elő, a feltételezett névadás oka itt sokszor szentek, mártírok kiemelkedő egyházi személyiségek neve. Az evangélikusok különleges nevei a német nemzetiségűek köréből terjedtek el. A református gyülekezethez tartozókat pedig a teljes konzervativizmus jellemzi, sem a névdivat, sem a különleges névadás nem motiválja.

1840–1846

A **szokásnevek** jellegzetessége, hogy évszázadokon keresztül szüntelenül jelen vannak a legnépszerűbb nevek között. Ez jellemzi a már előzőekben felsorolt neveket is, amelyek a század közepén is jelen vannak, néhány apróbb változás ellenére is. A legnépszerűbb férfinevek közé a *Károly* is bekerül a katolikusok révén. A protestánsoknál ugyanakkor a *Ferenc* visszaesik, de az összes többi név előfordulása nő.

A női nevek közül a *Katalin* visszaesik, a *Mária* pedig gyors emelkedésnek indul, s a korszak egyik leggyakrabban választott nevévé válik. Meglepő, hogy a *Máriát* nemcsak a katolikusok de a reformátusok is előszeretettel választják a század közepén. Az evangélikusok körében a *Terézia* és a *Zsófia* emelkedik a szokásnevek közé.

Dívatnevek: a XIX. század közepén indult meg az úgynevezett „eredeti nevek” széleskörű elterjedése. 1830-ban írja Széchenyi a *Hitel* című munkájában, a következő sorokat: „Hány régi szép magyar név jeleli már hazánk serdülő ifjait, s Kálmán, Béla, Geiza, Gyula, László, Dénes, s.a.t. nevek mennyire nem gerjesztik szíveinket, édesen érzett öröme, ha meggondoljuk, hogy a mi anyáink nemesb része nem is fogja tűrni, hogy fiai ily neveknek új becset, új díszet, ne adjanak.”⁷ A reformkori névdivat Pápan is kifejtette szívgerjesztő hatását, ám a nevek elég lassan honosodtak meg a város névállományában. Legtöbbjük magyar közszói eredetre megy vissza, továbbá a török etimonú régi neveket sorolunk ide, melyeket a magyar nemzeti múlt tett valamilyen módon jellegzetesen magyarrá.⁸

A női nevek közül először a *Jolán* és a *Lenke* jelent meg, majd az *Etelka*. A férfineveknél meglepő módon sokkal több ilyen névvel találkozunk. *Béla*, *Dezső*, *Gusztáv*, *Elek*, *Gyula*, *Kálmán*, *Károly*, *Zoltán*. A század végére ezek aránya még nagyobbra duzzad.

⁷ BÜKY BÉLA: i.m. 26.

⁸ BÜKY BÉLA: i.m. 25.

Tiszteleti nevek: ebben az időszakban sok új név jött divatba s e nevek valószínűleg visszaszorították rokonoktól, ismerősöktől kapott nevek hagyományát.

A történelmi események azonban úgy hozták, hogy a politikának és az irodalomnak voltak olyan vezető személyiségei, akik hatására bizonyos nevek a század végére igen kedvelté váltak. Nem bizonyos hogy a *Sándor* és a *Lajos* név már ekkor növekvő kedveltsége Petőfi Sándor és Kossuth, és Batthyány Lajos személyének hatására alakult ki, de elképzelhető, hogy az ő népszerűségük már ekkor hatással volt a név gyakoriságára.

Itt kell megjegyeznünk egy másfajta tiszteletnév hirtelen elterjedését, a *Mária*-kultusz reneszánszát éli a század közepén, s ezzel a név is megkezdí évszázados pályafutását, a legnépszerűbb nevek között.

Hagyománynév: ezek a nevek is meglepő módon visszaszorulni látszanak a korban. Bár adatállományom, mint említettem ilyen szempontból nem teljes, mégis a vizsgált névöröklés legkevesebb esetében a század közepén fordul elő. A nők és a férfiak esetében is csak kétszer találtam ilyet. Az ikrek névadásánál továbbra is jellemző, hogy a szülők, vagy a keresztszülők nevei közül választanak.

Egyedi nevek: itt főleg azok a régi magyar nevek jelennek meg, amelyek a század végére már gyakorivá válnak, itt azonban még csak egy-egy kezdeményezés éled. Persze ezen kívül is vannak szép számmal egyedi névadások, melyeket az anyakönyvek által rendelkezésre bocsátott adatok által nem lehet megindokolni. Az evangélikusoknál néhány német eredetű egyedi nevet találunk, úgy mint, *Hermann*, *Edvárd*, *Zsigmond*. A reformátusoknál egy ószövetségi nevet; *Benjámin*, a katolikusoknál pedig az egyáltalán nem magyarosan hangzó *Hugót*, *Manót*, *Róbertet* és *Teodort*. A nőknél viszonylag kevés az egyedi név ebben az időszakban, inkább csak a reformátusoknál és az evangélikusoknál találunk, de itt is olyanokat, amelyek egyébként a katolikus anyakönyvben gyakran előfordulnak.

A reformkor időszakát összességében átmeneti tendenciák fémjelzik: A mártírológiumi és szentírási nevek túlsúlya mellett ha nem is mérvadó nagyságban de megjelenik a régi magyar nevek divatja, és elsősorban a férfinevek körében terjed el.

Életre kap a Mária-kultusz és sok hívet szerez magának a névadások számából ítélve, és nemcsak a katolikusok között.

Megjelennek az első tiszteleti nevek, amelyek a szabadságharc bukása után terjednek el nagyobb arányban.

Több olyan folyamat indul meg tehát, amely a század végére teljeseedik ki. Emellett megfigyelhető a névállomány gyors gyarapodása, az egyedi nevek száma azonban a századelőhöz képest csökken.

1870–1876

Szokásnevek: A férfiak szokásnevei nem mutatnak szinte semmiféle jelentős változást a század végén. A legnagyobb arányban lévő katolikusoknál például ugyanaz az öt név a legkedveltebb, mint a század elején. A reformátusoknál a

Lajos, az evangélikusoknál pedig a *Károly* szökik fel hirtelen a legnépszerűbb nevek közé.

A női nevek között azonban drasztikus változások következnek be. A *Mária*, amelynek előfordulása a századelőn nem tette ki egészen a két százalékot, a 70-es évekre már egymaga több mint 20%-át képviseli a névanyagnak. Ez azt jelenti, hogy minden ötödik leánygyermeket Máriának kereszteltek a XIX. század végén Pápán. Ehhez még azt is hozzá kell tennünk, hogy a leggyakrabban előforduló nevek között az evangélikusok névadásában is ott van a *Mária*. Az *Erzsébet* ezzel egy időben kiesik a szokásnevek közül a katolikusoknál, de az evangélikusok körében népszerűsége megegyezik vetélytársával.

A katolikus adattárban még egy meglepő adatra bukkantam. A reformátusok a korábban kedvelt *Zsuzsanna* használata helyett a *Lídiát* kezdik kedvelni.

Divatnevek: ez a kor a régi magyar nevek feltámasztásának kiteljesedése. A korábban egyszer-ször előforduló nevek meghonosodnak. Az *Etelka* és a *Lenke* mellett megjelenik a *Sarolta*. A magyar eredetű férfinévek választéka is tovább bővül, a *Zoltán*, *Károly*, *Gyula*, *Kálmán*, *Béla*, *Elek* nevek folyamatosan nőnek, emellett megjelenik az *Elemér*, az *Endre*, a *Győző*, és az *Ernő*. Igazi divatnév módjára viselkedik a *Géza*, a *Jenő* és a *Nándor*, ezek a nevek egyáltalán nem fordultak elő előzőleg, s ebben az időszakban együttes előfordulásuk 3% körüli.

Tiszteleti nevek: a szabadságharc bukása utáni időszak névadásbeli hatásai alól a dunántúli kisváros sem vonhatja ki magát. A *Lajosok* és *Sándorok* növekedése főleg a református gyülekezethez tartozók körében feltűnő, de minden felekezet körében megfigyelhető. Nemcsak e nevek, hanem az *Istvánok* száma is folyamatosan nő, itt szintén feltételezhetünk politikai hatást, Széchenyi alakjának tiszteletét. A női nevek között megemelkedik a *Rozália* előfordulása, többször *Róza* alakváltozatban amit esetleg tulajdoníthatunk a kor népszerű színésznőjének, Laborfalvy Rózának, aki nemcsak a forradalom idején, hanem a bukás után is hőiesen kiállt férje, Jókai életéért és szabadságáért.

Hagyománynevek: a katolikus anyakönyvekben a nők esetében gyakoribb a keresztanya nevének felvétele, ami egészen nagy arányban különleges név. Találkoztam *Szidóniával*, *Apollóniával*, *Petronellával*, *Paulinával*, *Elvirával*, *Otíliával* és *Amáliával* is.

A férfinévek között olyan öröklött nevek is előfordultak, amelyek a régi magyar keresztnevek közé tartoznak, s így már a második nemzedékben jelentek meg, fenntartva a névdivat folytonosságát. Ilyenek az *Elek* és a *Rezső*.

Egyedi nevek: ide kell sorolnunk azt a néhány ősmagyar nevet, amelyek csak egyszer fordultak elő. A nőknél a *Lillát*, a férfiaknál az *Elemért*, az *Endrét*, a *Győzőt*, és az *Ernőt*. Természetesen a névállományban ezen kívül még számtalan olyan névvel találkozunk, amely sem nem öröklött, sem nem divatnév. A rendelkezésre álló adatok alapján nem tudunk következtetéseket levonni ezekkel kapcsolatban.

A század végi adattár nagy névanyagot vonultat fel, amelyből nehéz egységes következtetéseket levonni. A magyar nevek divatja nem ölt óriási méreteket, de a

férfiak körében eléggé elterjedt. Az egyházi eredetű nevek elterjedtsége úgy tűnik összességében nem veszít sokat arányaiból, az egész század során.

A látszólag konzervatív katolikus egyház, mint a vizsgálatokból kiderült sokkal inkább hajlik az egyes divatirányzatok hatásaira, mint a protestánsok. A református gyülekezet névadása a legkonzervatívabb a XIX. században, ami esetleg magyarázható kisebbség voltával. A város legkisebb gyülekezete mégsem a reformátusok, hanem az evangélikusok, akik nem mutatnak ilyen nagyfokú elzárkózást.

Egyetlen érdekességre szeretném még felhívni a figyelmet a nevekkal kapcsolatban; amely ellentmond minden ide vonatkozó szakirodalomnak, és sajátos, a városra jellemző vonásként értékelhető. Bár mint mindenhol, itt is a nők születési száma magasabb, mégis összességében a férfiak névhasználata sokkal változatosabb, mint a nőké, lényegesen több keresztnévet viselnek.

FERENCZY ÁGOTA

Művészasszonyok névhasználata Szentendrén

A magyar asszonynevek kialakulásával és használatának lehetőségeivel már a múlt század közepétől nagyon sokan foglalkoztak. Eleinte a *-né* és *-nő* közötti különbség, s ennek a köznapi beszédben való megnyilvánulása érdekelte a nyelvészeket (TOPPLER 1874; LEHR 1892; KERTÉSZ 1909; CSÜRY 1926 stb.), majd magának a *-né* képzőnek a történeti kialakulása került a kutatás előterébe (PAIS 1951; NÉMETH K. 1980). A magyar asszonyok történeti névhasználatáról máig a legalaposabb összefoglalást PAPP LÁSZLÓ (1960), FÜLÖP LÁSZLÓ (1983) és B. GERGELY PIROSKA (1993, 1995) adta, de ezt megelőzte 1956-ban az erdélyi Utunk c. folyóiratban egy érdekes vita BENKŐ SAMU és FODOR ERNŐ között, amire SZABÓ T. ATTILA (1956) válaszolt nyelvtörténeti adatokkal alátámasztott *A magyar asszonynev és – még valami* című cikkében. Érdekes és érdemes megjegyezni, hogy ez a kérdéskör előbb foglalkoztatta a határokon kívüli magyarságot, mint a hazai tudományos közvéleményt. Magyarázata egyrészt az lehet, hogy az idegen hatású névhasználatról jobban igyekeztek óvni az erdélyieket, mint az itthoni közönséget. Másrészt pedig egy olyan társadalmi vonatkozású jelenségre figyeltek föl előbb, ami összefügg a női identitással, a személyiségtudattal, az individualizmussal és más szellemi és pszichológiai irányzatokkal. Ezt mutatja, hogy az asszonyok névhasználatával már ezidőben foglalkozott egy háziasszonyok számára megjelentetett folyóirat (LOOMIS 1959), jöllehet inkább stilisztikai kérdésnek tekintette a névforma megválasztását. Hamarosan azonban önálló könyv (KUPPER 1990) jelenik meg az asszonyok lánykori nevének megtartásáról, amely nemcsak az identitást és a „magabiztos érzést” hozza föl érvnek az eredeti családnév megtartása mellett, hanem utal az asszonyoknak üzleti és politikai élet-